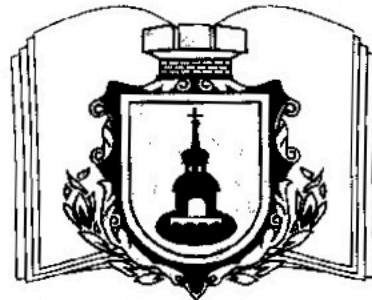

ГУМАНІТАРНИЙ ВІСНИК
ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»
ПСИХОЛОГІЯ

THE JOURNAL OF THE HUMANITARIES
PSYCHOLOGY

38/2016

ББК 74.58

Г 94

Гуманітарний Вісник ДНУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць = Переяслав-Хмельницький, 2016. = Вып. 38. Психологія. – 165 с.

Збірник наукових праць засновано у 2000 році.

Виповник:

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди.

Свідчення про державну реєстрацію кв №16427-4899р від 20.01.2010 року.

Збірник затверджено наказом Міністерства освіти і науки України як фаховий з психологічних наук від 11.07.2016 № 820.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

КОЦУР В. П., доктор історичних наук, професор, дійсний член НАН України.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

БУДАХ І. С., доктор психологічних наук, професор;
ВАСИЛЬКЕВИЧ Я. З., кандидат психологічних наук, доцент (відповідальний секретар);
КАЛМІКОВА Л. О., доктор психологічних наук, професор;
КОРНЯКА О. М., доктор психологічних наук, професор;
КУЗЬМЕНКО В. У., доктор психологічних наук, професор;
МАНОХА І. П., доктор психологічних наук, професор;
МІРСЬКІ А., Dr., PhD в галузі психології (Польща);
РІК С. М., кандидат філософських наук, доцент (заступник головного редактора);
ТАТЕНКО В. О., доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України;
ТКАЧУК Т. А., доктор психологічних наук, професор;
УРБАНОВСКА С., PhD в галузі психології, доцент (Словаччина).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

СЕМІЧЕНКО В. А., доктор психологічних наук, професор;
СИМОНЕНКО С. М., доктор психологічних наук, професор.

Рекомендовано вченою радою ДНУЗ Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (протокол № 5 від 2 грудня 2016 р.)

ЗА ЗМІСТ, АВТОРСЬКУ ПОЗИЦІЮ ТА ДОСТОВІРНІСТЬ НАВЕДЕНИХ У СТАТТЯХ ФАКТІВ, ЦИТУВАНЬ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕСУТЬ АВТОРИ.

ISBN 978-617-7009-28-2

ISSN 2308-5126 (Друковане видання)

ISSN 2518-1114 (Електронне видання)

ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДПУ
ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ, 2016.

ЗМІСТ

<i>Березянська В.</i> Функціональна модель его-станів онкологічних хворих. Транзакційний підхід.....	7
<i>Бочаріна Н., Вишковська Л.</i> Емпіричне вивчення соціально-психологічних детермінант тривожності у дітей молодшого шкільного віку.....	14
<i>Василькевич Я.</i> Етичний аспект креативно-інноваційного розвитку постіндустріального суспільства.....	21
<i>Гапон Н.</i> Психологія взаємин викладача зі студентами у світлі ціннісних засад європейської освіти.....	30
<i>Говорун Т., Кікінежді О., Шульга І.</i> Економічні індикатори гендерної рівності.....	38
<i>Грейліх О.</i> Особливості міжособистісної взаємодії у системі «вчитель-вчитель».....	49
<i>Кашюка С.</i> Ефективність системи формування толерантності жінок як передумови їх психологічної готовності до материнства.....	57
<i>Кашпур Ю.</i> Філософсько-психологічне розуміння поняття вірності особистості.....	69
<i>Кириченко Т.</i> Передумови розвитку саморегуляції поведінки підлітків.....	79
<i>Мазур А., Руденко О.</i> Особливості та чинники формування вольових якостей у дитини молодшого шкільного віку.....	87
<i>Матяш М.</i> Етнопсихологічні особливості українців або шлях до самопізнання.....	95
<i>Рик Г.</i> Дослідження динаміки особистісних ставлень засобами колірної діагностики.....	104
<i>Савчин О.</i> Психологічні та педагогічні особливості формування умінь у дітей старшого дошкільного віку продукувати розповіді різного типу.....	116
<i>Стадник Г.</i> Вплив сім'ї на пізнавальну активність дошкільників... ..	125
<i>Хараджси М.</i> Соціально-психологічні виміри міжетнічної толерантності.....	134
<i>Чин Р.</i> Становлення особистості сучасного підлітка в умовах соціокультурних змін: гендерний аспект.....	142
<i>Щербакова І.</i> Відповідальність у світлі смисложиттєвих орієнтацій особистості.....	150
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	160
ДО ВІДОМА АВТОРІВ.....	163

REFERENCES

- Hapon, 2016 – Hapon N. Wykladach o chyma studenta: aspekty tworczości ta dialohu / N. Hapon // Wspólnotowość a solidarność – główne problemy filozoficzne i społeczne: porażki; pod red. A.Góralskiego i Jana Laszczyka. – Warszawa : Wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej, 2016. – S. 43-47.
- Huks, 2009 – Huks B. Nauka transgressirowat'. Obrazowanie kak praktika svobody / B. Huks // Gendernye issledovaniya. – 2009. – № 2. – S. 242-254.
- Chwedorowicz, 2011 – Chwedorowicz J. Rozwoj kompetencji tworczych ucznia. Filozofia i pedagogika tworczości – główne problemy, zasadnicze rozstrzygnięcia / J. Chwedorowicz. – Warszawa : Wyd. APS, 2011. – S. 323-328.
- Hapon, 2013 – Hapon N. Students' attitude toward displays of academic dishonesty: cross-cultural analysis / N. Hapon. A. Chudzicka-Czapala, A. Lupina-Wegener // Visnyk of the Lviv University. Series Philosophical science.– Issue 16.– 2013. – P. 200-208.

УДК 159.923.2

Тамара Говорун, Оксана Кікінежді, Ірина Шульга

ЕКОНОМІЧНІ ІНДИКАТОРИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Аналізуються причини диференціації економічного статусу чоловіків і жінок. На основі результатів пілотажного дослідження студентської молоді показана орієнтація дівчат на економічне самоствердження в мікроекономічному середовищі та юнаків в макросоціумі, а також прихильність обох статей до традиційних статевих стереотипів. Низький рівень матеріальних домагань жінок, вклячно з професійними, мотивований соціалізованою установкою на фінансове верховенство чоловіків. Розвиток ринкової економіки ставить задачу більшого включення молоді, і в першу чергу жінок, до професійного підприємництва, використовуючи потенціальні можливості позитивної психології.

Ключові слова: гендерна рівність, економічна культура, економічне самоствердження статей, гендерні стереотипи, студентська молодь.

Анализируются причины дифференциации экономического статуса мужчин и женщин. На основе результатов пилотажного исследования студенческой молодежи показана ориентация девушек на экономическое самоутверждение в микроэкономической среде и юношей в макросоциуме, а также приверженность обеих традиционным половым стереотипам. Низкий уровень материальных притязаний женщин, включая профессиональных, мотивирован социализированной установкой на финансовое верховенство мужчин. Развитие рыночной экономики ставит задачу большего вовлечения молодежи, и в первую очередь девушек, в профессиональное предпринимательство, используя потенциальные возможности основ позитивной психологии.

Ключевые слова: гендерное равенство, экономическая культура, экономическое самоутверждение полов, гендерные стереотипы, студенческая молодежь.

The causes of economical female and male status differentiation have been analyzed. Economical women's knowledge is more connected with understanding micro processes while men are with its macro level. Adherence to the traditional gender values in male and female functioning in society and family settings were evident among most of the students' values. According to the focus-group results and the content-analysis of narrative studies on the topic. My material status in ten years» we discovered some causes of traditional gender role expectation.

They are connected with strong mass-media influence from one side and from the other-low economical culture level, violence of moral principles of business conducting during transitional period from planned to market economy in contemporary Ukraine. Male and female students demonstrate low level of financial aspirations for individual forms of business activity, personality management because if great disappointment with high level of corruption and formal obstacles on the way to private vocational service.

Such attitudes determined by low personality involvement especially women's in various social roles and capacities. The principles that proved particularly helpful in rising man's conceptual level of economical functioning financial self-efficiency included those which are connected with self well-being according to positive psychology. Thus, the congruency (consistency of the persons self) can be specified in terms of main dimension of well-being: positive emotions received from engagement in activity, good relationships with colleague (lasting attachments), accomplishment, covering everything from achievement, competence and success to progress towards goals and mastery at the highest level, and continuity of his or her lasting values, meanings. The usefulness of the concept of positive psychology goes beyond the motivational issues recognized as traditional and egalitarian self system. Thus attitudes especially those that are parts of the self system, give heightened activity in economical experience and behavior. Human beings do not satisfy their needs in any way. They satisfy them in terms defined by the self system. That is why the means of rising economical level of aspiration of both sexes urges to be accomplished first of all by gratification of the self.

Key words: gender equality, economic culture, economic self-efficiency of sexes, gender stereotypes, students.

Постановка проблеми. Із психологічної точки зору нема потреби доводити значущість гендерної рівноваги для демократичного розвитку суспільства. Якщо в минулі часи на перший план в показниках рівності-нерівності статей виступали рівень освіти студентської молоді і дорослих чоловіків та жінок, порівняння суспільних, виробничих сфер їхньої трудової зайнятості, то сьогодні все більш очевидною стає потреба їх рівноправної долі та участі в економічному житті, рівноваги в суспільно-фінансовому статусі. Стрімкі ринкові зміни, яких прагне досягти Україна протягом останніх років, неминуче торкаються сфер економічної життєдіяльності статей, їхньої психологічної готовності до самореалізації в ринкових умовах, які вимагають від кожного взяття відповідальності на себе, за власну економічну спроможність. З психологічної точки зору йдеться про економічну самореалізацію особистості, від усвідомленості або неуспішності якої залежить соціальне функціонування сім'ї, психологічне благополуччя індивіда.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття економічної самореалізації безпосередньо пов'язане з відчуттям професійної самодостатності індивіда, рівнем його соціально-економічних домагань. Сучасні світові тенденції, переважно в розвинених західноєвропейських країнах, США та Канаді передбачають активне залучення в економічне життя як чоловіків, так і жінок.

Доктор економічних наук З. Галушка стверджує, що «ігнорування гендерних аспектів призводить до розбалансованості соціальних відносин в суспільстві, а гендерна нерівність виступає проявом соціально-економічної диференціації населення та наявності низки соціальних суперечностей у процесі реалізації цілей соціально-економічного розвитку. Отже, особливої уваги потребують проблеми законодавчого урегулювання гендерної рівності: заборона дискримінації за статеву ознакою; втілення особливих заходів, що сприяють фактичному досягненню рівності жінок і чоловіків; призначення компенсацій та санкцій за порушені права;

запровадження відповідних інституційних механізмів захисту гендерної рівності» [Tyszka, 1994: с. 10]. Неможливо не погодитись з думкою вченого, оскільки в Україні рівень трудової зайнятості серед жінок на 10% нижчий, ніж серед чоловіків, що опосередковано свідчить про тенденції «фемінізації» бідності, значний розрив в рівні доходів населення. Взірцем і орієнтиром для вирівнювання соціальних статусів виступає впровадження до «Індексу розвитку людства» двох гендерних індикаторів – гендерного індексу розвитку та ступеня гендерної довіри, що спонукало в країнах Європейського Союзу значні зміни на законодавчому рівні з усунення гендерної нерівності. Така ситуація в сучасному українському суспільстві мало сприяє розвиткові економічної самодостатності жіноцтва.

Президент Міжнародного товариства економічної психології, професор польського Інституту психології Тадеуш Тишка, досліджуючи психологічні механізми економічної поведінки студентської молоді, порівнюючи їхні оцінкові ставлення до економічного устрою власної країни, дійшов висновку: в умовах переходу від планової до ринкової економіки важливу роль в соціалізації молоді починають відігравати поняття підприємливості, свідомого вибору, інвестицій, власної ініціативи і самоорганізації економічної активності. Він дослідив, що студентська молодь з внутрішнім локусом контролю у порівнянні із зовнішнім характеризується більшою концентрацією на виконанні завдань, вищими економічними домаганнями, а зголом і реальними успіхами у професійній кар'єрі, вищими досягненнями на керівних посадах. Більшість європейських студентів, згідно з дослідженнями Тишки [Tyszka, 1994], вважають бідність проявом особистісної і фахової незрілості, інфантильності, недостатньої соціалізованості індивіда, причину бідності вбачають в самій людині (її небажанні змінюватись, вдосконалюватись, набувати нових професійних навичок чи трудових вмінь).

Не менш актуальними в наповненні поняття економічної культури в умовах переходу до ринкової економіки стають уміння молоді в плануванні заощаджень, витрашів, прибутків, інвестицій, які економісти називають «відсуненням зиску на майбутнє». У посттоталітарних суспільствах, на думку Т. Тишки, спостерігається тенденція «економічного нетерпіння», тобто орієнтації студентів на отримання зиску «тут і зараз». Крос-культурне дослідження економічних уявлень та ставлень студентської молоді до різних форм економічної активності, проведене Т. Тишкою разом з його французьким колегою П. Вергесом, поставило чимало питань, особливо актуальних для українського студентства в часи економічних трансформацій: у який спосіб молоде покоління сприймає економічну політику держави, бачить чи не бачить перспективи її розвитку, якими економічними знаннями володіє, як оцінює власні економічні можливості в майбутньому, чи володіє економічними знаннями і якою є практика їх застосування особами чоловічої і жіночої статі.

Метою представленої теоретико-емпіричного дослідження було прослідкувати більш глибокі психологічні взаємозв'язки між культурою економічного самовизначення та її гендерними проявами. Яким змістом наповнені уявлення молодих чоловіків і жінок про соціально-психологічні засади економічного функціонування людини і суспільства? Які наукові закономірності розвитку вони знають, якими уявленнями в оцінці економічних реалій керуються в повсякденному житті? Яким чином засвоєний рівень економічної культури детермінує прагнення жінок і чоловіків досягнути певного рівня матеріального благополуччя у побудові особистих професійних і сімейних планів на майбутнє? Чи правдивим є висновок чималої кількості психологічних досліджень, що причиною нижчого фінансового статусу жіноцтва поряд з традиційним пріоритетом сімейних цінностей залишається низький рівень професійної спроможності та соціальної компетентності, недостатнє вміння жіноцтва презентувати оточенню спеціалістів свою впевненість у досягненні фахових успіхів?

У проведеному дослідженні реалізовувались наступні завдання:

- з'ясувати базові уявлення студентської молоді про категорії економічної активності та ставлення до її моральних засад;
- виявити спільне та відмінне в особистісних намірах та планах чоловіків та жінок щодо економічної активності в найближчому майбутньому;
- виявити психологічні відмінності статей в самопрезентації власної професійно-фінансової спроможності та соціальні чинники її детермінації;
- визначити можливості зниження рівня економічної депривації шляхом застосування ідей позитивної психології.

Методи дослідження включали комплекс взаємодоповнюваних методик, які включали теоретичний аналіз здобутків позитивної психології, застосування стандартизованих прихордіагностичних тестів, авторських опитувальників з трактування економічних понять, побудований за принципом незакінчених речень, організацію фокус груп з різних аспектів гендерної нерівності, а також творення колажів на теми соціально престижної професійної діяльності, її успішності-неуспішності.

Виклад основного матеріалу. Згідно з отриманими даними, українські студентки та їхні ровесники виявляють вищий рівень інтимної компетентності як важливої складової соціальної компетентності (рис. 1). Вони також здатні до успішної презентації своїх умінь та властивостей в ситуації соціальної експозиції у порівнянні з нижчими показниками чоловічої. Молоді жінки більшою мірою, ніж їхні однолітки юнаки, орієнтовані на вміння соціальної взаємодії, їм притаманна більша наполегливість у процесі виконання трудових обов'язків.

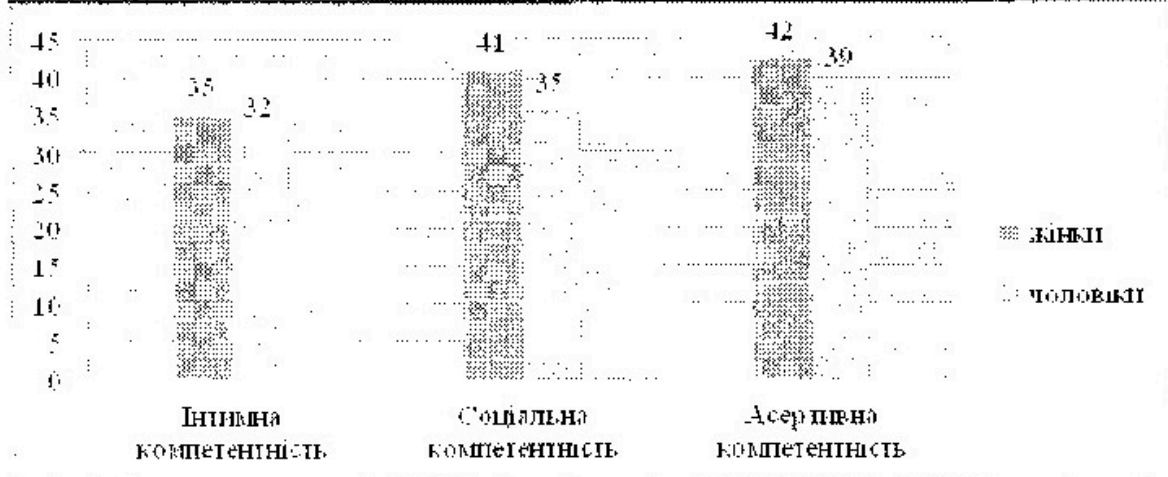

Рис. 1. Середні значення за методикою «Опитувальник трьох типів компетентності»

Порівняння показників шкал самовизначення у цінностях життя засвідчує більш високі показники чоловічої вибірки, що свідчить про безумовне прийняття ними власної життєдіяльності, вищу самовпевненість в успішності самореалізації в професійній діяльності.

Юнаки демонстрували вищий рівень задоволення власними сенсами життєдіяльності, про що свідчили вищі показники за результатами більшості шкал тесту «життєві цілі», «внутрішня узгодженість», «юноук смислів» у порівнянні з жіночою вибіркою.

Жінки демонстрували вищий рівень у порівнянні з однолітками-чоловіками задоволення собою в таких складових, як моральна акцептація, узгодженість моральних поглядів з реальною поведінкою, власної здатності до управління людьми. Водночас жінки виявляють значно вищий рівень за шкалою «захисне зміцнення самооцінки», що свідчить з одного боку про певну міру акцептації власного Я, а з іншого – про страх перед можливим неприйняттям себе.

Дівчата демонструють вищий рівень оборонного зміцнення самооцінки, що свідчить про підвищену увагу до власного Я, в основі якого лежить побоювання не повною мірою реалізувати свої потенції, бути не належно оціненою соціальним оточенням. Цей показник свідчить про прагнення жіноцтва показувати себе у кращому світлі, що може часами супроводжуватись надмірним критицизмом, злістю, самоїдством. Така критична саморефлексія жіноцтва може призводити до навмисного відігравання несприятливих ролей, більш акцентованих оточенням, а саме пасивної слабкої статі. Це в свою чергу свідчить про більшу схильність юнацтва перекладати вину за власні неуспіхи та конфлікти на оточуючих, про перебільшення ними ролі соціального оточення як важливого чинника трудових здобутків. Показники дівчат за шкалою «рівень особистісного контролю» свідчить про вищий рівень вияву суб'єктності жіноцтвом в сфері професійних успіхів, що базуються на відповідальності у

професійному функціонуванні, прийнятті поразок як власних промахів, а не обставин, що склалися. На протигагу жінкам, чоловіки пояснюють фахові поразки екстернальним чинником, не пов'язаним з власною працеспроможністю. Низькі результати жіноцтва за шкалою «поразок» можуть свідчити про їхню надмірну самокритичність щодо презентації свого професійного Я.

Сучасні економічні реалії вимагають від кожного індивіда не лише фахової освіти, активної економічної діяльності, але й суб'єктної самодостатності, самовпевненості у самодостатності. Суперечливість процесів економічного розвитку сьогоденної України та кризових явищ, які супроводжують стаповлення вітчизняної ринкової економіки, вказують на необхідність подальшого дослідження особистості, як безпосереднього творця та учасника кожного економічного явища.

Статеві відмінності студентів у побудові майбутніх сценаріїв джерел власних фінансових заробітків мають дати відповідь на питання, які гендерні очікування найбільшою мірою їх детермінують. Відомо, що гендерний індекс людського розвитку (ГІЛР) в Україні є досить високий за параметрами освіти жінок, їхньої питомої ваги серед осіб, які навчаються для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, спеціаліста, магістра та кандидата наук. Низький – через брак представництва українського жіноцтва на законодавчому та управлінському шаблях влади, тобто в тих сферах, які визначають соціально-економічний рівень розвитку держави.

Специфічні проблеми порушення гендерної рівноваги простежуються за параметрами: подвійної зайнятості жінки, її нижчим економічним статусом та рівнем заробітної плати, експлуатації ідеї одностатевої відповідальності (жінки-матері, жінки-Берегині і таке інше). Порушення гендерної рівноваги спостерігається, наприклад, в оплаті праці: жінки працюють у сферах із найнижчим рівнем заробітної плати, середній розмір якої трохи перевищує 70% заробітку чоловіків. Працюють на маломеханізованих і шкідливих для здоров'я ділянках, переважно на виконавських посадах (62%). Жінки є останніми в персліку кандидатів на посаду і першими на звільнення при скороченні кадрів, відправленні у відпустку за власний рахунок тощо.

Економічна стратифікація населення пострадянських країн має конфігурацію трикутника, верхній кут якого представляє багате населення, невеликий сегмент за ним – середній клас, а переважна більшість – бідне населення. Оскільки жінки в професійно-економічній стратифікації суспільства посідають найнижчі місця, то ж їхня частка серед бідного населення в пострадянських країнах є найбільшою. Слід зазначити, що в промисловості, де працює від 64 до 73% чоловіків, зафіксовані найвищі зарплати, а найнижчі, які в 2,2-3,6 разів менші за вищезазначені, – в соціальній сфері, освіті, культурі, системі охорони здоров'я, побутовому обслуговуванні, де працює від 72 до 87% жінок.

Чи пов'язана гендерна стратифікація галузей економіки України з економічною? Так, це підтверджують як дані Держкомстату України, так і результати дослідження Київського міжнародного інституту соціології, отримані в процесі реалізації проекту «Проблеми жінок в Україні в перехідний період», які в узагальненому вигляді можна представити в такий спосіб (табл. 1).

Таблиця 1

Частка жінок, зайнятих у соціальних галузях господарства, та співвідношення платні до середньої заробітної плати чоловіків

з/п	Галузь	Частка працюючих жінок	Рівень заробітної плати
1.	Система охорони здоров'я	82	63,5
2.	Торгівля	76,6	73,3
3.	Освіта	75,2	72,3
4.	Культура	70,2	76,7
5.	Фінансове страхування	73,4	65,3
6.	Громадське харчування	84,4	74,3

Чому посадові оклади чоловіків у цих галузях є вищими за жіночі? Тому що оплата керівних посад, які обіймають переважно чоловіки, є набагато вищою. Хоча законодавство України не має дискримінаційних обмежень щодо вибору чоловіками і жінками галузі трудової зайнятості, проте саме жіноцтво змушене віддавати перевагу певним сферам працевлаштування, які первісно і завідомо є економічно несприятливими.

Розподіл статей у різних за профілем навчальних закладах прогнозує збереження економічного дисбалансу в цих сферах, адже гендерна асиметрія проявляється в «маскулізації» та «фемінізації» студентського контингенту середніх спеціалізованих та вищих навчальних закладів та відповідного їм профілю підготовки спеціалістів. Наприклад, освітні заклади гуманітарного, медичного, соціально-культурного та педагогічного спрямування залишаються привабливими для дівчат, а військової справи, національної безпеки, державного управління, транспортного, інженерного, економічного та юридичного – для чоловіків. Таку гендерну диспропорцію можна пояснити односторонністю економічної соціалізації, а також психологічним тиском нав'язаних соціумом статевих стереотипів, які асимілює в першу чергу молодь.

Відомо, що економіка – це навчання вибору в умовах обмежених, лімітованих ресурсів і необмежених потреб та інтересів, що здійснюються

як на рівні груп і окремих держав, так і на рівні малої групи – сім'ї або окремого індивіда. Рішення використати матеріальні ресурси (гроші, кваліфіковану працю, товари) у певний спосіб віддзеркалює певний рівень економічної культури, індивіда чи підприємництва. Економічним товаром можуть виступати освітні, медичні послуги, споживчі та промислові товари, а також людські ресурси (професійна кваліфікація, освітній рівень, особистісні властивості). Аналіз змісту наративів студентів на тему «Мое фінансово-матеріальне майбутнє», які були конкретизовані нами візуальним рядом створених колажів з підібраних журнальних ілюстрацій, дав змогу визначити відмінності в його баченні молодими жінками і чоловіками (табл. 2).

Таблиця 2

Особливості і часові перспективи реалізації сценаріїв економічного життя (у % до одностатевій вибірці)

Зміст економічної перспективи	Частота означення	
	жінками	чоловіками
Орієнтація на близьку перспективу економічних досягнень	55	45
Орієнтація на далеку перспективу економічних досягнень	25	45
Орієнтація на найвищі щаблі кар'єри і економічно перспективні посади	25	85
Праця як улюблена справа та самореалізація	40	65
Фінансове визнання особистих досягнень в суспільному секторі праці, власного бізнесу у тому числі	55	95
Досягнення на рівні мікроекономіки (раціональне домогосподарство, заощадливість, планування бюджету сім'ї)	85	25
Фахове вдосконалення як умова досягнення матеріального добробуту, забезпечення планів та мрій	60	85
Найближче започаткування власної справи чи домагання перспективної для кар'єрного росту посади	40	75
Повна зайнятість в сфері суспільної праці	50	95
Відповідальність за матеріальне забезпечення членів сім'ї	40	80
Вмілий з точки зору тенденцій макроекономіки менеджмент власних фінансів	15	75

Порівняльний аналіз розподілу відсотків дає підстави стверджувати, що у свідомості студентської молоді продовжує діяти могутній патріархальний стереотип про природне розмежування економічних сфер самореалізації статей, підпорядкування жінки ролі господарки дому, матері, вихователя, а чоловіка – професіонала, здатного матеріально забезпечити сім'ю і дітей та реалізуватись у суспільній діяльності.

Отримані дані засвідчують більш високий рівень психологічної готовності студентів-чоловіків до персоніфікованих форм економічної активності, а значить і готовності до започаткування власної справи.

Проведене дослідження на своїх перших етапах базувалось на порівнянні економічних фахових, кар'єрних самоідентифікацій студентства через призму часової перспективи. Оцінка ними свого майбутнього майнового стану, власної конкурентоздатності на ринку праці виявлялась шляхом контент-аналізу наративу, створеного в статеві однорідних та статевозмішаних фокус-групах, а також через зміст ілюстрацій та закінчень речень в проєктивному тексті.

Отримані дані підтвердили зафіксований нами у попередніх дослідженнях факт більш цілеспрямованого розвитку образу економічного Я у студентів чоловічої статі за рахунок вищої узгодженості афективного, когнітивного та поведінкового його компонентів з засвоєними поширеними статевими стереотипами про домінування матеріально-фінансового статусу осіб чоловічої статі та підпорядковане ним жіночої. Серед юнаків виявилось більше тих, хто мав високу оцінку збігу (конґуенції) всіх трьох складових презентації економічного Я у різних сферах суспільного життя (68% у порівнянні з 32% дівчат) і значно менше тих, хто демонстрував високий рівень їхньої дезінтеграції (10% у порівнянні з 24% у дівчат).

Якщо у хлопців низький рівень реальної та майбутньої фахової самоспроможності був пов'язаний, передовсім, з усвідомленням низького рівня засвоєних знань чи браком набутого досвіду професійної поведінки, то у дівчат, в першу чергу, – з низькими особистісними домаганнями, їхньою прихильністю та прерференцією до традиційних форм економічної поведінки жіноцтва, браком необхідності відчуття себе самодостатньою економічною одиницею. Це ще раз засвідчує живучість у свідомості жіноцтва традиційного суспільного конструкту – орієнтації на економічну залежність і підпорядкованість чоловікові та зняття з себе відповідальності за власне матеріальне благополуччя.

Головною гіпотезою на черговому етапі дослідження слугувало припущення про те, що за час ринкових трансформацій Україна все ще характеризується поширенням списових, вказівних і директивно-заборонних стереотипів щодо економічної спроможності та фінансових ролей як жіночої, так і чоловічої статей, що демонструє позицію об'єктності представників жіноцтва та суб'єктності матеріальної

платоспроможності «сильної» статі. У процесі аналізу популярних художніх фільмів та шоу-програм переважно російського виробництва, які домінували на той час на українських телеекранах, фокус-групи виокремлювали різновиди статевовідповідних кліше, які диктували певну модель економічної поведінки статей. Наприклад, по відношенню до чоловіків описові стереотипи, приписи норми «здатен купити, щоб виглядати як мачо», «щедрий», «самозабезпечений», «завжди при грошах» і т.п., приписові – «чоловік має заробляти», «дбати про потреби сім'ї», «бути головним джерелом доходів», «виконувати забаганки своєї половини», «вміти ризикувати і пити шампанське» і т.п., а також директивно-заборонні – «справжні чоловіки ніколи не сидять без діла», «не програють», «тримають себе в руках, навіть програвши все», «не сидять на шиї у жінки, батьків», «завжди здатні заробити копійку», «можуть собі дозволити шикнути», «здатні кинути все до її ніг» тощо. Згідно оцінки фокус-груп вплив сучасних мас-медіа на гендерні «ідеали» економічної поведінки «справжньої жінки» та «справжнього чоловіка» виявився не меншим за значущістю негативним емоційним чинником (табл. 3).

Таблиця 3

Ступінь нав'язування ЗМІ стереотипів економічної поведінки (у %)

Різновиди (характер) гендерних стереотипів – приписів	Відсоток егалітарних приписів в образі жіночого і чоловічого Я	Відсоток патріархальних приписів в образі жіночого і чоловічого Я
Описово-орієнтаційні	25%	75%
Приписово-оціночні	10%	90%
Директивно-вказівні	2%	98%

Зміст презентації статей в рекламних дискурсах українських мас-медіа оцінюється студентами за результатами роботи фокус-груп різко негативно, в першу чергу через те, що категорії маскулінності і фемінності виступають переважно в суб'єктно-об'єктних рольових економічних відносинах, що є яскравим проявом сексизму. Зазначимо, що сучасні мас-медіа відіграють роль своєрідного маркера гендерної економічної ідентичності, оскільки беруть безпосередню участь у повсякденному конструюванні понять фемінність – економічна об'єктність; маскулінність – економічна суб'єктність. Якщо співвіднести запропоновану концептуальну модель задоволення життям позитивної психології з соціальною ситуацією розвитку студентської молоді, то її структурні складові можуть виступати прогностикою і водночас діагностикою психологічних станів молодого людини (благополуччя чи невдоволення

життям), яка освоює ази своєї професії, визначається зі своїм майбутнім матеріальним статусом. Індикаторами його теперішнього, а головне майбутнього психологічного благополуччя можуть виступати показники «кола фортуни» Мартіна Селігмана, а саме впевненість в слушності зробленого професійного самовизначення і його особистісна значущість, узгодженість обраного шляху з власними життєвими цінностями, переконаність у власній спроможності повноцінно реалізувати свій потенціал з максимальною самовіддачею і в гармонійних стосунках з оточуючими людьми.

Результати досліджень характеру емоцій, їх впливу на людину свідчать про те, що сила позитивних і негативних емоцій є різною, тобто благополуччя індивіда залежить від їх пропорції, частки одних і інших, співвідношення в житті. Згідно з дослідженнями представників позитивної психології негативні емоції знижують задоволення життям значно більше, ніж така сама за обсягом порція позитивних. При цьому співвідношення негативу до позитиву складає 3:1, тобто погане значно сильніше за впливом від хорошого.

Теоретичні засади позитивної психології спонукали нас до пошуку адекватних її концептуальним положенням створення фокус-груп та тренінгових програм з акцентом на розвиток здатності молодої людини, незалежно від її статевої належності, налагоджувати соціальні зв'язки з іншими людьми, включатись у професійну діяльність, вдосконалюватись у ній в сьогоденні та майбутньому, реалізувати свої життєві погляди, смисложиттєві орієнтації, досягати успіхів. Подолання статевої нерівності в соціально-економічному статусі, відчуття економічної депривації можливе шляхом інтеріоризації основоположних засад економічної культури через навчання, розвиток, залучення до позитивної психології.

Висновки. Пілотажна апробація низки опитувальників дала змогу виявити найбільш адекватні її структурним складовим показники відчуття благополуччя – ступінь задоволення собою як виконавцем певної діяльності та її досягненнями, стосунками з оточуючими людьми, поглинанням, реалізацією свого Я в особистісно-значущій суспільній активності, її відповідністю власній системі поглядів, життєвих цінностей.

Розуміння економічних категорій юнаками та дівчатами засвідчує відмінності статей в розумінні сфер їх застосування. Вони демонструють більшу відстороненість значної частки жінок від проблем економічного функціонування держави, їх вищу включеність в мікроекономічні процеси. Студенти-чоловіки більше розбираються в макроекономічних реаліях буття. Така диференціація відповідає традиційному розподілу соціальних ролей, а значить прогнозує певною мірою можливість прийняття ними фінансових рішень та матеріальних зобов'язань у соціальній та приватній сферах економічного життя.

Результати дослідження розвінчують міф про екстернальність локусу контролю фахово-економічної життєдіяльності жіноцтва, оскільки

показники як загального, так і часткових шкал інтернального локусу контролю «слабкої» статі виявились вищими за відповідні показники у ровесників чоловіків. Юнаки більш орієнтовані на екстернальність локусу контролю в досягнутих успіхах і поразках, відчутті залежності від долі та впливів інших людей на просування кар'єрними щаблями, а також в ідеології зовнішнього контролю в цілому.

Результати дослідження поглиблюють уявлення про психологічні особливості самопрезентації статей, а також соціально-психологічні механізми вишиву гендерних стереотипів на рефлексію чоловіками і жінками власної економічної працеспроможності, що може призводити і призводить до зниження їхніх фахово-професійних та матеріально-фінансових домагань. У перехідний період розвитку суспільства, який підсилений фінансовою та економічною кризою, особливості планування та побудови власної професійно-освітньої кар'єри знаходяться на вістрі проблеми економічної соціалізації чоловіків та жінок різного працездатного віку, оскільки нерозривно пов'язані з демографічною ситуацією, станом шлюбно-сімейних стосунків, пропозиціями на ринку праці, зайнятістю та безробіттям, очікуваною нормою віддачі людського капіталу.

ЛІТЕРАТУРА

Tyszka, 1994 – Tyszka T. Representation of economics by French and Polish students / T. Tyszka, P. Verges // Cognitive Representation of Economics ; T. Tyszka (red). – Warszawa : Institute of Psychology. 1994.

УДК 316.47:37.011.3-051

Ольга Грейліх

ОСОБЛИВОСТІ МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СИСТЕМІ «ВЧИТЕЛЬ-ВЧИТЕЛЬ»

У статті представлено результати теоретичного дослідження категорії міжособистісної взаємодії, де міжособистісне спілкування є головним аспектом даної взаємодії. Розглянуто суб'єкт-суб'єктивні професійні стосунки в аспекті діяльнісного особистісного підходу до аналізу системи закономірних зв'язків і суперечностей, які відбуваються у педагогічній діяльності.

Вивчено та проаналізовано наукові підходи до аналізу понять «міжособистісна взаємодія» та «міжособистісне спілкування» у системі «вчитель-вчитель» та «вчитель-учень». Насолощено, що змістовним компонентом міжособистісної взаємодії вчителів є аспекти комунікації, який дає можливість сприймати партнера по взаємодії, зрозуміти і налагодити з ним стосунки. Важливими є психологічні способи впливу, зокрема навіювання, наслідування та переконання, які змінюють співбесідника та його емоційну сферу. Відмічено роль наслідування і переконання, які формують і корегують поведінку, манери, дії, вчинки партнера по взаємодії. Встановлено, що в умовах взаємодії вчителів у групах змінюється характер педагогічної діяльності, який набуває якісно нових характеристик спільної взаємодії.

Зауважено, що за допомогою ділового спілкування вчитель створює можливості для виявлення своєї індивідуальності, а також реалізує себе як особистість. З одного боку вчителі